

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

scheid tussen zelf en ander, gekwetste en agressor, niet strikt te maken is en dat een derde nodig is om te ontsnappen aan, in nietzscheaanse termen, de strijd-tegen waarin van elkaar verschillende krachten niet worden vermeerderd of versterkt, maar vernietigd.

In haar lezing stelt Benjamin de vraag naar de mogelijkhedenvoorwaarden van de positie van de morele derde. De notie van 'de derde', geïntroduceerd door Lacan, is voor hem datgene wat voorkomt dat de relatie tussen twee instort, ofwel door een opgaan in elkaar dat verschil elimineert, of door een polarisatie waarin de één domineert en de ander zich onderwerpt. Anders dan Lacan, die de positie van derde koppelt aan de Wet van de Vader (het incestverbod dat de symbiotische moeder-kinddyade doorbreekt), koppelt Benjamin de positie van de derde aan de moeder die de spanning tussen haar verlangen en de behoeften van het kind vasthoudt.⁴ De strijd-tegen, tussen twee, dader en slachtoffer, functioneert onder het principe 'Er kan er maar één leven', wat ook vertaald kan worden als 'Alleen mijn lijden telt'. Voor Benjamin is de morele derde een psychische capaciteit om twee te kunnen laten bestaan onder het principe: iedereen moet kunnen leven.

Noten

- 1 Benjamin verwijst hier naar Primo Levi.
- 2 Benjamins lezing is gebaseerd op haar gelijknamige artikel uit 2014 dat online te raadplegen is op www.publicseminar.org/2014/12/the-discarded-and-the-dignified-parts-1-and-2/#.vRrititysXpu.
- 3 W. Benjamin (1936). *De verteller — Beschouwingen bij het werk van Nicolai Leskov* (vert. H. Bloemen). Deze tekst is ook online te vinden op www.ny-web.be/untimely-meditations/de-verteller-beschouwingen-bij-het-werk-van-nicola.html.
- 4 Benjamin wijst op dit verschil in positie ten opzichte van Lacan in een lezing uit 2007, *Intersubjectivity, thirdness and mutual recognition*, gegeven aan het Institute for Contemporary Psychoanalysis in Los Angeles.

Babelse toestanden

Verslag van

Beyond Babel? Sameness and otherness
[Berlijn, 26-28 juni 2015]

MAX GÜLDNER

Eind juni vond in Berlijn het driedaagse congres van de European Federation of Psychoanalytic Psychotherapy (EFPP) plaats met de intrigerende titel *Beyond Babel — On sameness and otherness*. Iedereen heeft wel eens het Bijbelse verhaal over de toren van Babel gehoord (Genesis 11:1-9), waarin God de mensheid straft voor haar hoogmoed en toren tot aan de hemel te willen bouwen, en spraakverwarring zaait. Zo verspreidde God de mensen over de aarde en werd de bouw van de toren gestaakt.

Mijn verwachtingen voor het congres waren hooggespannen. De preconferentielezing op donderdagavond door Jan Phillip Reemtsma, een bekende Duitse filosoof en taalwetenschapper, had een hoog filosofisch gehalte. Hij verbond de verschillende lagen van het menselijke 'begrijpen', dat niet alleen betrekking heeft op het begrijpen van onze eigen taal of die van een ander, maar ook op het begrijpen van menselijke intenties, op het doen en laten van de ander, inclusief diens binnenwereld. Voor het laatste gebruikte hij het woord 'Verständnis', vertaald als 'sympathetic form of understanding'. Wij zouden zeggen: 'begrip hebben'. Hierin schuilt zowel een zekere mate van verbondenheid als ook een zekere afstand. De binnenwereld van de ander is diens binnenwereld en niet de mijne. Wordt in de therapeutische relatie 'het begrip hebben voor' te intens ervaren, dan wordt de therapeutische situatie een folie à deux.

Vrijdag, tijdens de officiële opening van het congres, heette Anne-Marie Schlösser, president van de EFPP, de deelnemers welkom in tien verschillende talen en benadrukte ze dat 'slecht Engels' beter is dan elkaar hele-

maal niet verstaan. Ik was benieuwd hoe dit ging uitpakken.

De hoofdlezing van de dag, *The analyst's words in intrapsychic dialogue*, werd gegeven door de Italiaanse psychiater en psychoanalyticus Stefano Bolognini. De lezing was zeer theoretisch en het zware Italiaanse accent maakte het niet eenvoudig. De Duitse vertaling die op een scherm geprojecteerd werd was nauwelijks leesbaar in de zaal. Na de pauze konden de deelnemers er in kleine discussiegroepen met elkaar over van gedachten wisselen. In mijn groep zaten deelnemers uit Israël, Denemarken, Georgië, Litouwen, Duitsland, Noorwegen en Slovenië. We hadden allen onze professie gemeen, namelijk psychoanalytisch psychotherapeut. Het verschil tussen ons werd merkbaar in onze beheersing van het Engels, al dan niet met een zwaar accent. Dit leidde herhaaldelijk tot miscommunicatie, die pas na de nodige herformuleringen werd opgehelderd. Desondanks was het waardevol om met internationale collega's van gedachten te wisselen.

In de middag volgde ik vier workshops waarvan twee zowel qua inhoud als qua verstaanbaarheid uitmuntend waren. De Deense collega May Nelson sprak over de problemen die we tegen kunnen komen in de behandeling van oudere adoptiekinderen met een gedesorganiseerde gehechtheidsstijl. Aan de hand van twee casussen wist ze de worsteling van deze kinderen op een boeiende en aangrijpende wijze voor het voetlicht te brengen, inclusief de tegenoverdracht die een belangrijke gidsfunctie vervult voor toegang tot de binnenwereld van deze kinderen. In de laatste workshop, gegeven door Effie Layiou-Lignos en Vassiliki Vassilapoulou, twee Griekse collega's, stond de behandeling van een jongen met Asperger centraal, en hoe de supervisor de therapeut hielp om diens eigen tegenoverdracht van verwarring en irritatie te kunnen ervaren en bespreekbaar te maken, door haar eigen tegenoverdracht in het parallelproces in de supervisie te begrijpen. Naar gelang de persoonlijke verwarring bij de

therapeut afnam, nam de integratie van de binnenwereld bij de jongen toe en werd uiteindelijk de diagnose Asperger verlaten. Op zaterdag nam Anna Ursula Dreher, Duits onderzoekerster en psychotherapeute, ons tijdens de hoofdlezing mee op een imaginaire wandeling door Babel. Ze leidde de toehoorder langs oude buurten (Freud, Klein, Bion, Winnicott, Lacan etc.) met verschillende dialecten en langs meer moderne buurten (postmodernisten) met ook weer eigen dialecten. Ze concludeerde dat elk dialect kracht, zwakte en lacunes heeft, en juist daarom is een blijvend discours in psychoanalytisch Babel (lees: theorievorming) essentieel. In de praktijk zien we dit discours terug in het natuurlijke pluralisme van de verschillende dialecten om de psyche van onze patiënten te verhelderen. Evenals de dag daarvoor vertrok ik na de lezing naar mijn discussiegroep, namijmerend dat er in de praktijk meer overeenkomst is dan de verschillende dialecten doen vermoeden. Ondanks de taalbarrière ontstond al snel een intrigerende discussie over het thema 'te allen tijde in gesprek blijven, of niet, als onze persoonlijke integriteit wordt aangetast' zoals tijdens het nationaalsocialisme of meer recent in de Joods-Palestijnse kwestie. Daarbij bleek humor tijdens de discussie een belangrijk middel tot ontspanning. Vrijwel iedereen wist wel een grap waarin de tegenstelling op humoristische wijze aan de kaak werd gesteld. De humor zakte vervolgens weg toen de workshop *Bodyless relationships in Facebook* in het Italiaans zonder vertaling werd gegeven. Desondanks bleven de meeste niet-Italiaanssprekenden luisteren naar een taal die als een opgewekt muziekje in de oren klonk, maar waarvan de inhoud verborgen bleef. In zeer gebrekkig Engels werden vervolgens nog wat punten samengevat door een van de Italiaanse toehoorders. De workshop die daarop volgde was in het Duits en werd ditmaal leesbaar geprojecteerd in het Engels, met als onderwerp 'op zoek naar verbinding via de virtuele wereld'. In een interessante casus werd het

verlies van een virtuele relatie geleidelijk aan omgezet in het verlangen naar een verbinding met een reëel persoon, en werd de illusie van een verbinding met een internetrelatie verlaten. De afsluitende lezing op zondagochtend werd gegeven door John Schlapobersky, een Engelsman afkomstig uit Zuid-Afrika, die daar in zijn studententijd gevangen had gezeten vanwege protesten tegen het Apartheidsregime. Hij is analyticus, relatietherapeut en groepsanalyticus. De groepsanalyse stond centraal in zijn lezing. Op zeer boeiende en vooral ook humoristische wijze betrok hij de zaal bij zijn betoog. Cultuur en taal bepalen hoe we

ons uitdrukken. Aan de hand van een aantal vignetten liet hij zien hoe de groep kan helpen in veiligheid woorden te geven aan hetgeen niet gezegd wordt, daar waar er wel gehoopt wordt dat het niet-gezegde begrepen wordt. Ik vertrok met gemengde gevoelens uit Berlijn.

De lezingen en workshops waren van wisselend niveau geweest; er zaten heel goede bij maar ook mindere — niet in de laatste plaats vanwege het feit dat het Engels niet door iedereen in voldoende mate beheerst werd, waardoor onze gezamenlijke taal eerder een obstakel dan een verbindende taal werd.